

Csiki Varga Tamás – Felméry Zoltán: A NATO védelmi kiadásainak értékelése¹

Vezetői összefoglaló

- A NATO teljes védelmi költségvetésének nagyságrendileg kétharmada az Egyesült Államokhoz köthető. Ez azt jelenti, hogy a szövetség részéről minden védekezésre és elrettentésre költött 3 dollárból 2 dollárt Washington finanszíroz, és csak egy dollárt tesz hozzá a többi 29 tagállam.
- 2021-ben a NATO együttesen 1103 milliárd dollárt, míg az Egyesült Államok 768 milliárd dollárt költött védelemre.
- Figyelemre méltó, hogy a 2020. évi dollár árfolyamon számolt szövetségi és amerikai védelmi költségvetés 2015-ben nagyságrendileg megegyezett az 1989-essel, és azóta növekvő pályán mozog – de még mindig nem érte el a 2010-es csúcstételt.
- A stagnálást 2010 és 2015 között Európában a Krim-félsziget megszállása utáni orosz fenyegetés-percepció változása, az Egyesült Államokban pedig a Kínával fennálló nagyhatalmi konfliktusra történő felkészülés és ezáltal a haderő modernizációs igénye fordította meg.
- A NATO-tagállamok védelmi költségvetése az utóbbi években körülbelül 15 százalékot emelkedett, és az orosz-ukrán háború indokán további érdemi növekedés prognosztizálható.
- A NATO GDP-hez viszonyított védelmi kiadási aránya az ezredfordulóra két százalék alá esett, és ezt az értéket 2021-ig nem érte el újra.
- A 2023 elején kibontakozó vita a 2%-os minimális küszöb fix rögzítéséről és szabadon vállalható magasabb nemzeti kiadási szintről szól – formális döntés a júliusi vilniusi csúcstalálkozón várható.

2023 elején kiújuló vitát látunk a NATO-ban azzal kapcsolatban, hogy a védelmi kiadások jelenlegi szintje elegendő-e a romló tendenciát mutató biztonsági környezet, elsősorban az Ukrajna elleni orosz agresszió, illetve a szövetségi védelmi célok megvalósítása tükrében.² Közel tíz évvel járunk azután, hogy a 2014-es walesi csúcstalálkozón a tagállamok politikai kötelezettséget³ vállaltak arra, hogy a szövetségi elvárás teljesítése érdekében a nemzeti össztermék (GDP) 2 százalékos aránya felé mozdulnak el 2024-ig, és 2022-ben az előzetes becslések szerint kilenc tagállam teljesítette, további kettő-három pedig megközelítette e célkitűzést.⁴ Az orosz háborús eszkaláció hatására tett új tagállami bejelentések alapján 2024-ben már 16-17 tagállam haladhatja meg ezt az arányt a 30-ból.⁵ Elemzésünkben a NATO főtitkárnak március 21-én megjelent friss éves beszámolója előtt⁶ értékeljük a szövetség védelmi kiadásait közel három évtizedes időtávon.

Bevezetés

A védelemre fordított erőforrások ismerete fontos támpontokat ad számunkra mind a jelen katonai helyzet értékelésekor, mind a jövőbeli események előrejelzése esetén. Ennek során képet kaphatunk egyrészt arról, hogy az egyes állami szereplőknek milyen mértékű erőforrások állnak rendelkezésre műveleti, haderő- és képesséfejlesztési célokra, másrészt pedig az adatokból következtetni tudunk a katonai erő és ezen keresztül a nemzetközi hatalmi viszonyok alakulására. Végül azt is megállapíthatjuk, hogy az egyes szereplők milyen intenzitással készülnek a jövőben katonai erő alkalmazására érdekeik védelmében.

¹ Az elemzés szerzői az NKE EJKK Stratégiai Védelmi Kutatóintézet munkatársai (svkk@uni-nke.hu). A tanulmány elkészítését a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú „Alkalmazott katonai műszaki-, had-, és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című projekt támogatta.

² Alexandra VON NAHMEN: [More NATO members pushing for higher defense spending](#). [online], 2023. 01. 16. Forrás: [dw.com](#) [2023. 03. 10.]; Joe GOULD – Sebastian SPRENGER: [NATO summit defense spending pledges may exceed 2% target, Austin says](#). [online], 2023. 02. 15. Forrás: [defensenews.com](#) [2023. 03. 10.]; Lorne COOK: [NATO chief eyes bigger defense budget, hard spending target amid war in Ukraine](#). [online], 2023. 02. 15. Forrás: [pbs.org](#) [2023. 03. 10.]; Lili BAYER: [Let's not make it official: NATO allies reluctant to increase spending goals](#). [online], 2023. 01. 19. Forrás: [politico.eu](#) [2023. 03. 10.]

³ [Wales Summit Declaration](#). [online], 2014. 09. 05. Forrás: [nato.int](#) [2023. 03. 10.]

⁴ [Defense Expenditure of NATO Countries \(2014-2022\)](#). [online], 2022. 06. 27. Forrás: [nato.int](#) [2023. 03. 10.]

⁵ William RUNKEL – Tony LAWRENCE: [Defence spending: Who is doing what?](#) [online], 2023. 02. 09. Forrás: [icds.ee](#) [2023. 03. 10.]

⁶ [Launch of the NATO Secretary General's Report for 2022](#). [online], 2023. 03. 07. Forrás: [nato.int](#) [2023. 03. 10.]

A jelenlegi helyzet⁷ ráadásul több szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt a koronavírus-járvány okozta korlátozások és gazdasági hatások a termelési és ellátási láncok töredezését okozták, ami egyes technológia-intenzív termékek esetén a haderő-fejlesztési lehetőségeket is szűkítette.⁸ Másrészt az orosz agresszió következtében több lépcsőben is eskalálódott orosz-ukrán háború az abban közvetlenül érintett feleken túl hatást gyakorol mind a térség államainak, mind a katonai nagyhatalmaknak a védelmi képességfejlesztésére és ezáltal a védelmi kiadások alakulására. Ezekből a hatásokból talán már ma is láthatunk valamit.⁹ Még akkor is, ha a nyilvánosan hozzáférhető adatok egyelőre természetesen korlátoznak minket, ugyanis 2021-ig állnak rendelkezésünkre teljes körű költségvetési adatok. A gazdasági válságok hatásai, hasonlóan a legtöbb társadalmi kihívásra adott reakcióhoz, általában legalább egy év csúszással jelennek meg a védelmi költségvetésekben, mert a tervezési folyamatok időigénye nem engedi meg az ennél rövidebb alkalmazkodást. Egy közvetlen katonai fenyegetés – különösen egy kiterjedt háború – esetén pedig ugyan a fizikai biztonság igénye mindent felülír, és ebben az esetben a rendelkezésre álló forrásokat az államok akár azonnal teljes egészében védelmi célokra fordítják, ennek statisztikai nyomon követése nem elsődleges kérdés. Így a statisztikák nem biztos, hogy naprakész módon rendelkezésre állnak, és mindenben a pontos valóságot tükrözik.

A fenti problémák kiküszöbölése érdekében az elemzés által közölt valamennyi adat forrása jelen esetben a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) Military Expenditure Database adatbázisa,¹⁰ amely a világ országainak becsült védelmi kiadásait összegzi.¹¹ Azon túl, hogy ezt a forrást tartjuk módszertanilag a legalaposabbnak és összességében a legmegbízhatóbbnak, a kiadásokat több elemzési szempontból is tartalmazó adatbázis használata számunkra három további aspektusból is célravezető. Egyrészt egészen 1949-ig visszamenőlegesen számszerűsíti a védelmi kiadásokat, így valóban alkalmas hosszú idősorokat felölelő tendenciák vizsgálatára. Másrészt 2020. évi konstans dollár árfolyamon is tartalmazza a kiadásokat a teljes vizsgálati idősor esetén, így kiszűrhetjük az infláció hatását, és az adatok tényleg a védelem területéreallokált forrásokat – és nem a pénz értékromló hatását – tükrözik. Harmadrészt az adatbázis a kiadásokat a GDP arányában is megadja, amely mutatószám, bár az értékeléskor fenntartásokkal kezelendő¹², jobb híján alkalmas arra, hogy kiállja a nemzetközi összehasonlítás próbáját, és képet alkosson a biztonság társadalmi fontosságáról.

A NATO és az Egyesült Államok védelmi kiadásainak alakulása

A NATO és az Egyesült Államok védelmi kiadásainak alakulását vizsgálva 1989-2021 között (1. ábra) több tanulságot is levonhatunk. Rögtön szembeötlő, hogy a NATO teljes védelmi költségvetésének nagyságrendileg kétharmada a teljes időintervallumban az Egyesült Államokhoz köthető. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a szövetség részéről minden védekezésre, elrettentésre, képességfejlesztésre és műveleti részvételre költött 3 dollárból 2 dollárt az Egyesült Államok finanszíroz, és csak egy dollárt tesz hozzá a többi 29 tagállam.¹³ 2021-ben a NATO együttesen 1103 milliárd dollárt, míg az Egyesült Államok 768 milliárd dollárt költött védelemre.

Érdekes az is, hogy az ábrán látható értékek az idősor egésze esetén párhuzamosan – nagyjából hasonló különbséggel – mozognak, ami azt mutatja, hogy a szövetségi kiadások alakulásának dinamikája megegyezik az amerikai kiadások dinamikájával. Amennyiben az Egyesült Államok többet költ védelemre,

⁷ A COVID-előtti helyzet értékelését lásd: CSIKI VARGA Tamás – FELMÉRY Zoltán: [A védelmi kiadások globális és regionális trendjei I., SVKI Elemzések](#), 2020/16. [online], 2020. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 03. 10.]

⁸ Stephen LOSEY: ['No company is immune': Supply chain woes weigh on defense firms](#). [online], 2021. 11. 23. Forrás: defense-news.com [2023. 03. 10.]; Emily HARDING – Harshana GHOORHOO: [Building supply chain resilience](#). [online], 2022. 12. 15. Forrás: csis.org [2023. 03. 10.]

⁹ Lásd például: CSIKI VARGA Tamás: [A honvédelmi ágazat 2023-as rekord költségvetése és a NATO-kötelezettségek teljesítése. SVKI Elemzések](#), 2023/1. [online], 2023. 01. 09. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 03. 10.]

¹⁰ SIPRI: [Military Expenditure Database](#). [online], 2023. Forrás: sipri.org [2023. 03. 10.]

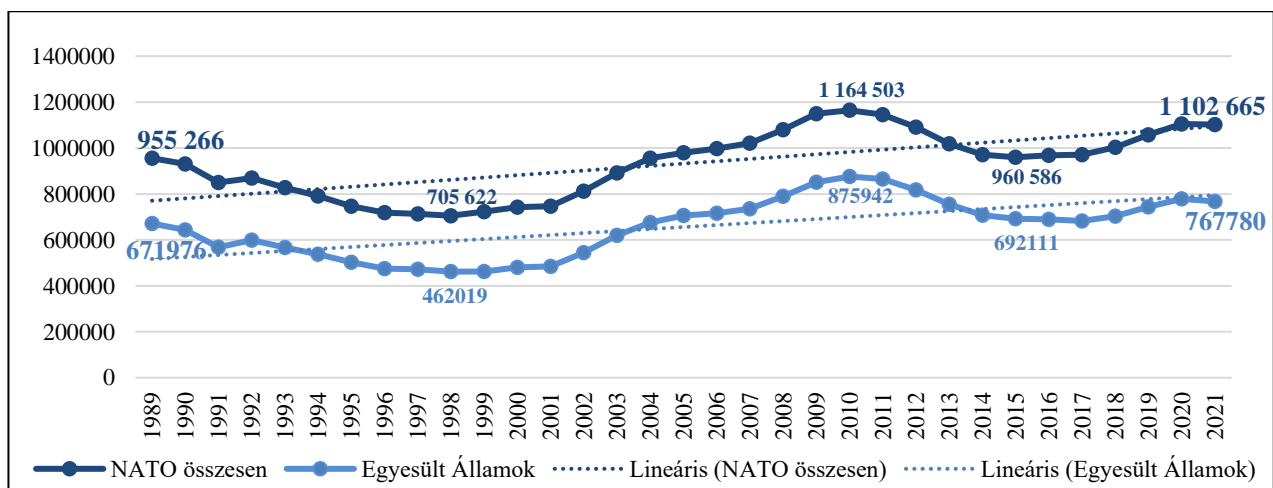
¹¹ Az állítás egyaránt vonatkozik a saját szerkesztésű ábrákon feltüntetett adatokra. Azok tételes forrásmegjelölésétől a továbbiakban eltekintünk. Amennyiben eltérő forrásból származó adatokat is hivatkozunk, azoknál természetesen minden esetben feltüntetjük a forrást.

¹² A mutatószám kritikája iránt érdeklődők számára lásd: FELMÉRY Zoltán: [Lehetőséget teremt az állam társadalmi szerepvállalásának mérésére egy mutatószám? „A belbiztonságra fordított GDP arányos államháztartási kiadások” mutatószám kritikai elemzése. Köz-Gazdaság, XII. évfolyam, 2017/2, 301-324.](#)

¹³ A szövetségi költségvetésben látott fenti arány jól mutatja, hogy az Egyesült Államok globális érdekekkel rendelkező hatalom, amely globális jelenléttel és ehhez illeszkedő katonai eszközökkel bír, és nem csak a szövetségben belül érvényesíti érdekeit.

az egyaránt megemeli a szövetség teljes kiadásait, amennyiben azonban kevesebbet költ erre a célra, úgy a szövetségi kiadások is csökkennek. Ez – legalábbis az amerikai mértékekkel összehasonlítva – az európai partnerek kiadásainak közel konstans mivoltát feltételezi, azaz a szövetségi kiadások alakulását érdemben az amerikai magatartás mozgatta. Az európai trend mögött nyilvánvalóan meghúzódhat a hasonló érdekviszonyok és a biztonsági környezet hasonló értékelése, de egyfajta potyautas magatartás is.

A kiadások dinamikáját tekintve az is elmondható, hogy a vizsgált időszak nagyságrendileg első harmadát a hidegháború lezárását követő kiadáscsökkentés – a „békeosztalék” felélése – jellemezte. Ekkor közel tíz év alatt (1989-1998) mintegy 30 százalékkal csökkentek a szövetségi katonai kiadások. A csökkenő trendet először kisebb mértékben az 1998. évi koszovói légi háború, majd komolyabb mértékben a 2001. szeptember 11-i terrortámadás törte meg. Az utóbbi „inflexiós pont” volt, amely után a szövetség katonai kiadásai – elsősorban az amerikai reakció által hajtva – látványos növekedésnek indultak. Az ezt követő szintén körülbelül tíz éves időszakot (1998-2010) a kiadások több, mint másfélszeresre történő intenzív növekedése jellemezte. Ez alapjaiban az amerikai kiadások emelkedésének volt köszönhető, ami mögött elsősorban az afganisztáni és iraki háború finanszírozási igénye húzódott meg. A kiadások növekedése egészen 2010-ig, a 2008/2009-es gazdasági válságra adott reakcióig tartott, amikor az Obama adminisztráció az általános kormányzati kiadáscsökkentés részeként érvényre juttatta többek között a védelmi kiadások csökkentésének igényét is.¹⁴ Ezt az időszakot Európában a védelmi szféra „maradékellví finanszírozása” jellemezte:¹⁵ a forrásszűkösség hatására csak olyan korlátozott mértékben költöttek védelemre, amennyi a minimálisan szükséges megközelítés alapján „maradt” a költségvetésből. Ebből következik az a figyelemre méltó tanulság, hogy 1989-től a 2010-es évek közepéig a kiadások tekintetében a hullámhegyek és -völgyek tulajdonképpen kiegyenlítették egymást. A 2020. évi, dollárban kifejezett szövetségi és amerikai védelmi kiadások 2015-ben nagyságrendileg megegyeztek az 1989-ben látott értékekkel, azaz mintegy két és fél évtizedes időtávon nem volt érdemi növekedés. A 2010 és 2015 közötti, nagyságrendileg 20 százalékos csökkenő trendet Európában a Krím-félsziget katonai megszállása, illegális annexiója, illetve a kelet-ukrajnai orosz katonai beavatkozás nyomán megváltozó fenyegetés-percepció állította meg, ugyanis ezt követően elsősorban a kelet- és közép-európai tagállamok egyre inkább katonai fenyegetésként tekintettek Oroszországra. Az Egyesült Államokban pedig a Kínával kiéleződő nagyhatalmi konfliktusra történő felkészülés és ezáltal a haderő modernizációs igénye fordította meg a csökkenő trendet. Mint azt az 1. ábrán is láthatjuk, a szövetségi költségvetés az utóbbi években körülbelül 15 százalékot emelkedett, és az orosz-ukrán háború 2022-es eszkalációjára adott reakcióként további érdemi növekedés prognosztizálható a közeljövőben is.

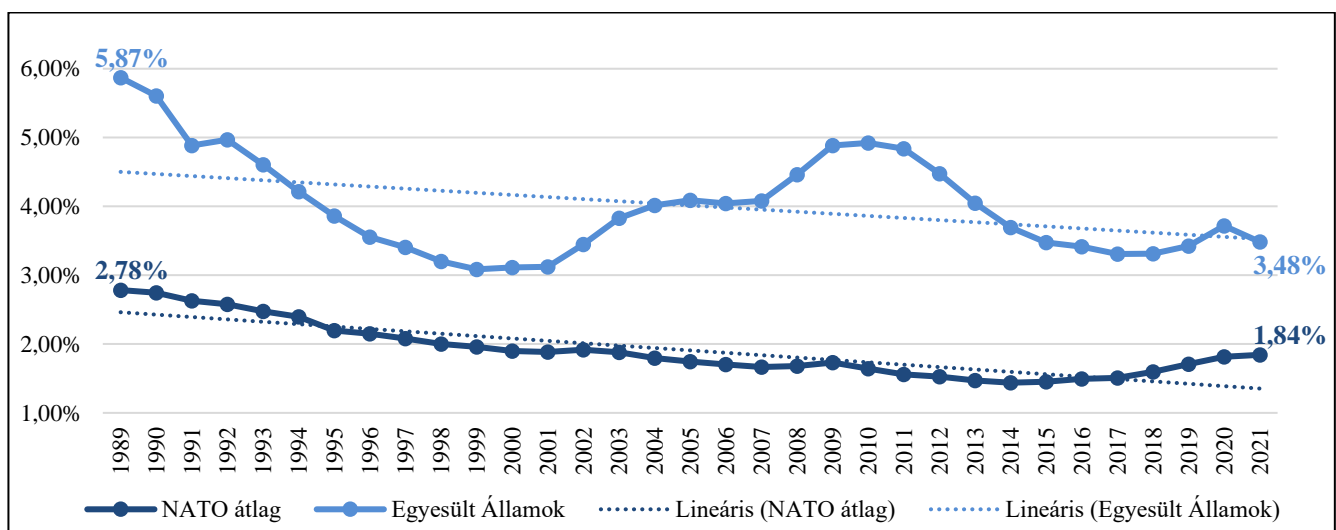
1. ábra: A NATO és az Egyesült Államok védelmi kiadásai konstans 2020. évi USD árfolyamon számolva (1989-2021; m USD)

¹⁴ Azon olvasók számára, akik a 2010-es években tapasztalt amerikai fiskális szigor védelmi költségvetést érintő következményei iránt érdeklődnek, lásd U.S. House of Representatives Committee on the Budget: [Summary of the Budget Control Act of 2011](#). [online], 2011. Forrás: budget.house.gov [2023. 03. 10.]; VARGA Gergely: [Költségvetési kényszer és stratégiai viták az Egyesült Államokban](#). [online], 2011. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 03. 10.]

¹⁵ CSIKI Tamás: [A gazdasági válság hatása a Magyarországgal szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére](#). *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, VII. évf., 2014/2, 87.

A kiadási értékek esetén a szövetségi és az amerikai számokban érzékelt párhuzamosság ugyanakkor nem köszön vissza a kiadási arányokban. A 2. ábra az Egyesült Államok és a NATO tagállamok átlagos, GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arányait mutatja. Jól látható, hogy a védelmi kiadások GDP-hez viszonyított aránya mind az Egyesült Államok, mind a NATO egésze esetén érdemben csökkent 1989 és 2021 között (az USA esetén 5,87 százalékról 3,48 százalékra, míg a szövetség egésze esetén 2,78 százalékról 1,84 százalékra). Mivel a fentiekben láttuk, hogy a kiadások még 2020. évi dollárban kifejezve is bővültek valamelyest, és így a hivatkozott adatbázis nominál – azaz inflációtól nem tisztított – értékeit megszemlélve is természetes a bővülés¹⁶, a vizsgált időszakban a kiadási arányok csökkenése összességében annak volt köszönhető, hogy a GDP nagyobb mértékben bővült, mint a védelmi kiadások értéke. Azaz: valamiért nem tartottuk fontosnak, hogy a GDP növekedési dinamikájával egyensúlyban növeljük a katonai kiadásainkat is.

Az Egyesült Államok ugyanakkor a vizsgált időszakban végig 3 százalék felett tartotta a védelmi kiadások arányát, ami figyelemre méltó. Különösen annak tükrében, hogy a világ legnagyobb GDP-termelőjéről van szó.¹⁷ Mivel azonban a szövetséges, különösen az európai partnerek kiadási arányai az amerikaitól jóval elmaradtak, a NATO egészére jellemző kiadási arány kezdetben ugyan még közelítette a 3 százalékot, az 1990-es évek végén azonban két százalék alá esett, és ezt az értéket 2021-ig már nem is érte el újra. A NATO által megfogalmazott elvárást, mely szerint a tagállamok és ezáltal a szövetség egésze is költse GDP-je legalább két százalékát katonai célokra¹⁸, a jelen pillanatban maga a szövetség sem teljesíti. Ma már elmondhatjuk, hogy a konstansan elégséges amerikai kiadási arány mellett lényegében a többi tagállam fenyegetés-percepciójának 2014-et követő változása kellett ahhoz, hogy ez az arány a közelmúltban újra emelkedjen, és ismételten közelítse a 2 százalékot, azaz a tagállamok nemzetgazdasági szempontból is egyre komolyabb szerepet tulajdonítsanak a védelem ügyének.

2. ábra: A NATO tagállamainak átlagos és az Egyesült Államok GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arányának változása (1989-2021; %)

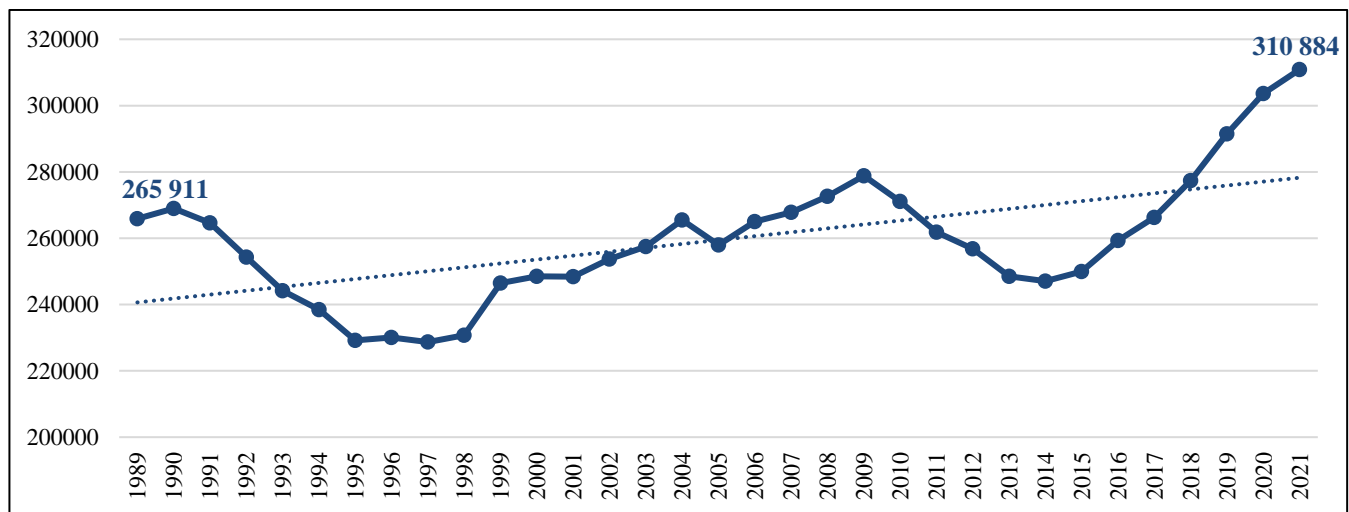
Az összegzett szövetségi kiadások áttekintését követően megvizsgáltuk az európai tagállamok védelmi kiadásainak alakulását is. Az európai adatok a szövetség valamennyi tagállamának aggregált kiadási adatait jelentik, leszámítva az amerikai és kanadai kiadásokat, ugyanakkor beleértve ebbe az Egyesült-Királyság és Törökország védelmi célra fordított kiadásait is. A NATO európai tagállamainak védelmi kiadási trendjét a fentiekhez hasonlóan, ezúttal is konstans 2020. évi dollárban kifejezve a 3. ábra mutatja be. Az ábra egyrészt azt az üzenetet közvetíti számunkra, hogy az európai kiadások dinamikája nagy vonalakban

¹⁶ Mivel összességében infláció jellemezte a vizsgált időszakot.

¹⁷ World Bank: [GDP \(current US\\$\)](https://data.worldbank.org), [online], Forrás: data.worldbank.org [2022.11.21.]

¹⁸ NATO: [Wales Summit Declaration](https://www.nato.int), [online] Forrás: www.nato.int [2022.11.21.]. A témakör iránt érdeklődők számára lásd még Jan TECHAU: [The Politics of 2 Percent. NATO and the Security Vacuum in Europe](https://www.carnegieendowment.org), [online], 2015. Forrás: carnegieendowment.org [2022.11.21.]

megegyezik az Egyesült Államoknál látottakkal. Az ott leírt tendenciák az európai kiadások esetén is érvényesek. Csökkenés volt megfigyelhető 1989-től 1998-ig, illetve 2009-től 2014-ig, valamint növekedés 1998-tól 2009-ig, illetve 2015-től napjainkig. Másrészt azonban az európai tagállamok egyébként alacsonyabb kiadási értékeinél az eseti hatások nagyobb mértékben jelennek meg. A koszovói, majd az afganisztáni NATO-szerepvállalás (kiemelten a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő [*International Security Assistance Force* – ISAF]), illetve az iraki jelenlét egyaránt érzékelhető a kiadások növekedésében. Figyelemre méltó, hogy az európai államok az 1989-es kiadási szintet először gyakorlatilag a 2000-es, majd ismételten a 2010-es évek legvégén tudták meghaladni. Ez volt tulajdonképpen a „30 európai békeév” vagy az „aranykor”, ami mára bizonyosan véget ért. Az európai államok esetén szembevetendő a védelmi kiadások növekedése 2014 óta, amit elsődlegesen az orosz fenyegetés-percepció változása, másrészt a kiadások növelését sürgető és annak hiányát szankciókkal fenyegető trumpi kritika eredményeztek. Kelet-Közép-Európában ekkor kezdődtek el a „megkésztet” haderőreformok és haditechnikai modernizációs programok, amelyek a szovjet-orosz haditechnika végleges lecserélését célozzák, és amelyek ezáltal érdemi ráfordításokkal járnak. Emellett a területvédelmi- és tartalékos rendszerek bevezetése, valamint az elrettentés fokozása is mind olyan új elemek, amelyek kiépítésre kerülnek a térség hadseregei esetén (így Magyarországon is), és amelyek értelemszerűen a kiadások növekedésével járnak együtt.

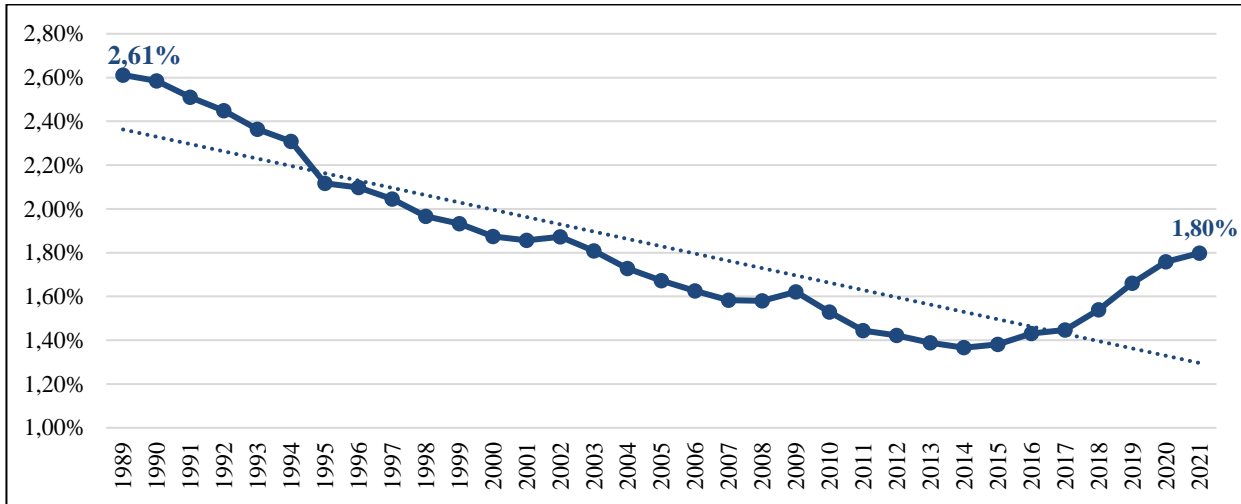

3. ábra: A NATO európai tagállamainak védelmi kiadásai konstans 2020. évi USD árfolyamon számolva (1989-2021; mUSD)

Az európai tagállamok GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arányát illetően az amerikai kiadási aránytól eltérő tendenciát látunk: az európai kiadási arányt 1989-től 2014-ig folyamatos csökkenés jellemezte. A kiadási arány tendenciózusan még akkor is csökkent, amikor a kiadások szignifikáns növekedésen mentek keresztül 1998-2009 között. Ennek oka a korábban leírt jelenség, mely szerint a GDP nagyobb mértékben bővült, mint a kiadások értéke, ami összességében csökkenő kiadási arányt eredményezett. Ez a számok nyelvén azt jelenti, hogy a vizsgált időszak elején látott 2,61 százalékos arány 2014-re mélypontra, alig 1,37 százalékra csökkent. Bár 2014-et követően most állunk a legközelebb hozzá, de utoljára 1997-ben értük el az elvárt 2 százalékos értéket. 2014-et követően a kiadási arányok szintjén is „minőségi fordulat” állt be: a Wales-i csúcson megfogalmazódott politikai kötelezettségvállalás (*Defense Pledge*) mára a számokban is érezteti hatását.¹⁹ Ennek köszönhetően a szövetség európai tagjai is növelték az utóbbi években védelmi kiadásaikat, nemcsak az értékek, hanem az arányok tekintetében is. Ráadásul pozitív fejlemény, hogy a COVID által okozott gazdasági visszaesés nem törte meg a védelmi költségvetéseknek – és azok nemzetgazdaságon belüli arányának – növekedését, és mivel 2022 óta egy háborús lélektani pillanatnak vagyunk szemtanúi, rövid távon akkor sem várunk csökkenést e tekintetben, ha Európa gazdasága a következő időszakban recesszióba fordul, vagy az orosz-ukrán háború nyugvópontra jut. A haderőfejlesztés tekintetében ugyanis erős útfüggőség figyelhető meg: az elkezdett haditechnikai modernizációs programokat egészen egyszerűen nem lehet egyik napról a másikra beszüntetni, mert az a

¹⁹ [Wales Summit Declaration](#). [online], 2014. 09. 05. Forrás: nato.int [2023. 03. 10.]

már befektetett erőforrások jelentős részének veszteségként való azonnali leírását eredményezné, miközben „cserébe” a védelmi képességek nem nőnének. Akkor sem várunk változást, ha erre valamilyen ma még nem látható indokból kifolyólag társadalmi igény mutatkozna.

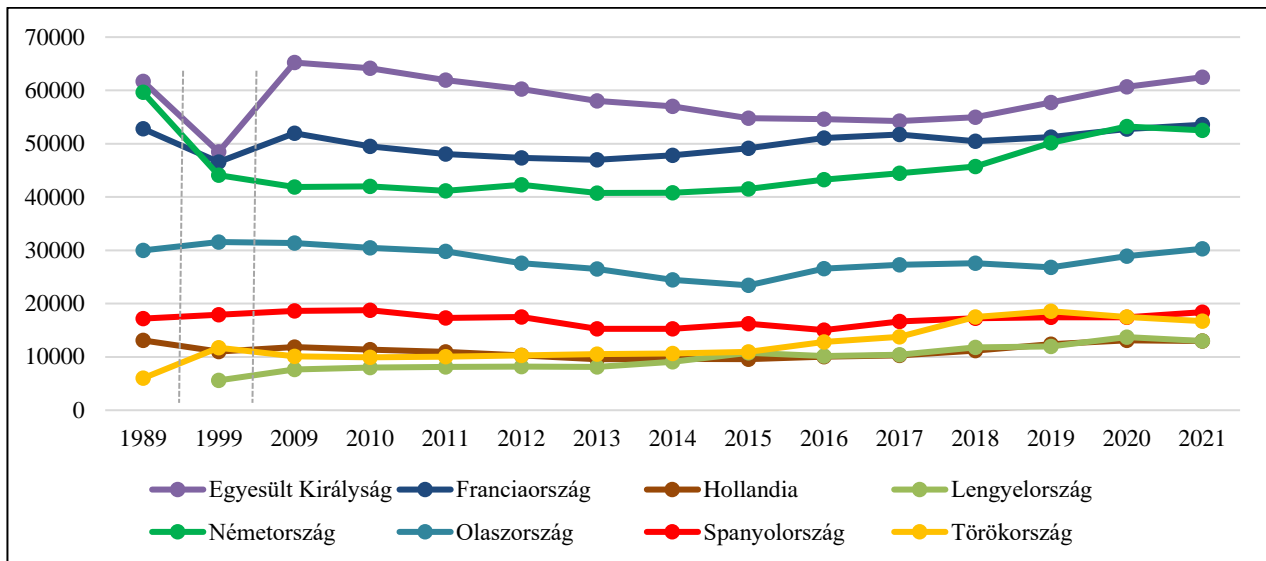
4. ábra: A NATO európai tagállamainak átlagos, GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arányának változása (1989-2021; %)

A NATO európai tagállamai összesített kiadásainak és átlagos kiadási arányának fenti bemutatását követően, érdemes megvizsgálunk a legfontosabb európai tagállamok védelmi kiadásainak alakulását is. Ezt szemlélteti a kiadások esetén az 5., a kiadási arányok esetén pedig a 6. ábra, ahol az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország és Törökország védelmi kiadásait tekintettük át. Azért ezeket az országokat, mert a NATO európai tagállamai közül 2021-ben védelemre fordított 311 milliárd dollár 83,6 százaléka, nagyságrendileg 260 milliárd dollár hozzájuk volt köthető.²⁰ A megfelelő szemléltetés érdekében rövidítettünk a vizsgált idősoron, és bár a diagramokon viszonyítási pontokként feltüntettük az 1989-es és a 2009-es értékeket is, az értékelésben a 2008/2009-es gazdasági világválságot követő közel másfél évtizedes időszakra koncentráltunk.

Ha áttekintjük az „európai nagyok” védelmi kiadásait (5. ábra), akkor abból megállapítható, hogy a védelemre költött források tekintetében három ország, az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország kiemelkedik a vizsgált országok közül. Ők hárman 2021-ben egyenként is 50 milliárd dollárnál többet költöttek védelmi célokra.²¹ Emellett Olaszország nagyságrendileg 30 milliárd dollárt, míg Spanyolország, Törökország, Hollandia és Lengyelország 10 és 20 milliárd dollár közötti összeget fordított védelemre. Ami a fenti országok kiadásainak dinamikáját illeti, az 1989-1999 közötti időszakot a széttartás jellemezte. Egyes országok (Egyesült Királyság, Németország) látványosan csökkentették, míg mások (Törökország, Olaszország, Spanyolország) akár növelték is ebben az időszakban az ilyen jellegű kiadásukat. Ezzel szemben az 1999 és 2009 közötti évtizedet – Németország és Törökország minimálisan költségcsökkentése mellett – a védelmi költségvetések óvatos növekedése jellemezte. A 2008/2009-es válságot követő, 2014-ig tartó időszakra pedig stagnálás, esetenként moderált mértékű csökkenés volt a jellemző. 2014-et követően pedig, a fentiekben kifejtett indokokból ismételen növekedésnek indultak a védelmi kiadások. Néhány ország esetén érzékelhető, hogy 2020-at követően – vélelmezhetően a pandémia hatására – minimálisan csökkentették a védelmi költségvetéseket, ezek további alakulása és értékelése azonban – különösen az időközben eszkalálódott orosz-ukrán háború következményeként – még szükségszerűen várta magára.

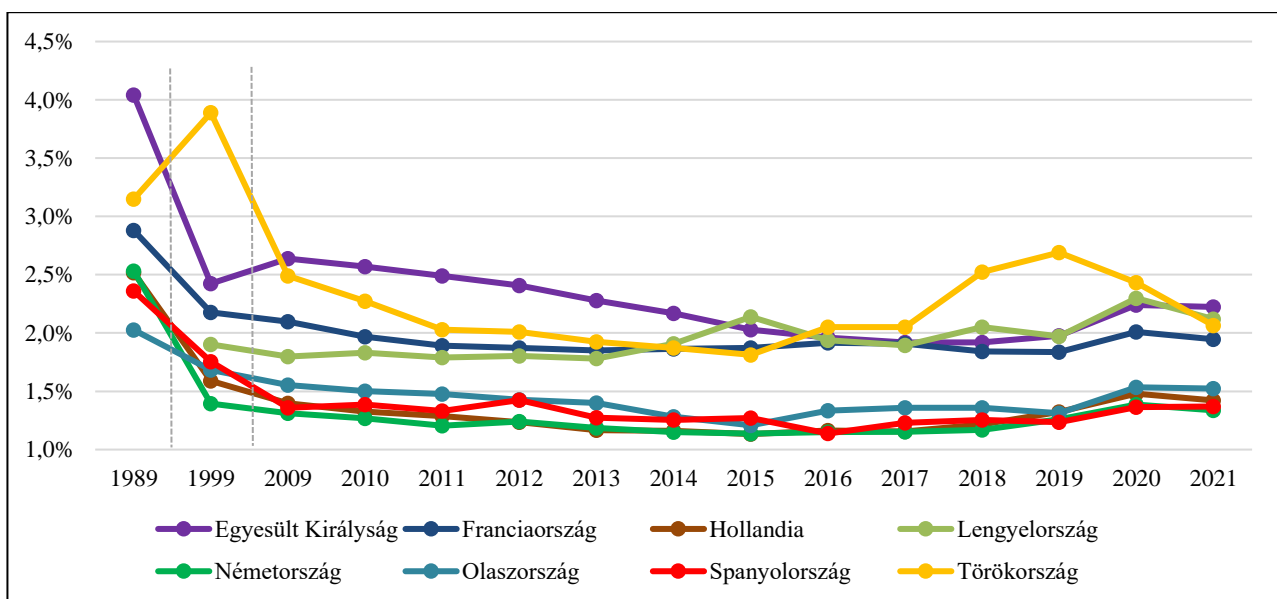
²⁰ Az értékeket ez esetben is 2020. évi dollárban fejeztük ki.

²¹ Annak a megítélése, hogy ez sok, vagy kevés, különösen a 2021. évi 768 milliárd dolláros amerikai kiadási értékkel összevetve, egy másik elemzés tárgya lehetne.

5. ábra: A NATO európai "nagyok" védelmi kiadásai konstans 2020. évi USD árfolyamon számolva (1989, 1999, 2009-2021; m USD)

Ami az „európai nagyok” GDP-arányos védelmi kiadásait illeti (6. ábra), ott nem meglepő módon, más sorrendiség alakul ki az egyes országok között. Négy ország (Egyesült Királyság, Lengyelország, Törökország és Franciaország) 2021-re lényegében teljesítette a 2 százalékos NATO-elvárást, míg további négy ország (Olaszország, Hollandia, Spanyolország és Németország) a 1,5 százalékos kiadási arányhoz közelít. Bár a török arány ebben az esetben is sokszor ellentétesen mozog a közös tendenciákkal, de a kiadási arányok alakulása 1989-1999 között a fent bemutatott kiadási értékekhez hasonlóan alakult. Ez esetben is – akár érdemi – csökkenés jellemzi ezt az időszakot. Ezzel szemben 1999-2009 között – bár a fentiekben láttuk, hogy a kiadások növekednek ebben az intervallumban – a kiadási arányok nem jelentős mértékben ugyan, de tovább csökkentek. Ennek okait is érintettük már korábban: a GDP nagyobb mértékben bővül, mint a védelemre fordított kiadások mértéke, ami összességében csökkenő arányokat eredményez. A gazdasági válságot követően az arányok szintjén látható tendenciák pedig ismételten idomulnak a költségeknél látottakhoz, ami 2009 és 2014-2015 között csökkenésben, azt követően minimális növekedésben öltött testet.

6. ábra: A NATO európai "nagyok" GDP-hez viszonyított védelmi kiadási arányainak változása (1989, 1999, 2009-2021; %)

Következtetések

A fentiekben röviden áttekintettük a NATO és a katonai nagyhatalmak védelmi kiadásainak alakulását az 1990-es évektől napjainkig. Megállapítottuk, hogy bár e tekintetben az Egyesült Államok esetén is megfigyelhettünk jelentős ingadozásokat, de védelemre messze a legtöbbet még mindig a tengerentúlon költenek, és ezzel a kiadások oldaláról is domináns szerepet játszanak a szövetségben. Összességében ma már Európa is többet költ védelemre, mint egy évtizede, még akkor is, ha ehhez elengedhetetlen volt a kiadások növelése melletti politikai elköteleződés és az azt alátámasztó orosz fenyegetettség-percepció. Európa esetén ugyanakkor megfigyelhető egyfajta töredezettség az egyes tagállamok eltökéltségében, ráadásul az elemzésben ismertetett arányok rávilágítanak arra is, hogy a teherviselési képességhez mérten a kiadások további növelésének minden bizonnyal van még tere. Különösen abban a geopolitikai helyzetben, amibe Európa az elmúlt évben került.

A 2023 első hónapjaiban kibontakozó vita a védelmi kiadások kívánatos – avagy szükséges és elégséges – szintjéről több okból is zajlik. Egyrészt közelítünk a walesi vállalás 10-éves céldátumához, és nem csupán mérleget érdemes vonni a vállalások teljesítéséről, hanem a 2014 utáni kiadási irányelvek rögzítésére is gondolni kell. Másrészt 2014-hez képest tovább romlott biztonsági környezetünk, ráadásul Oroszország regionális törekvéseit számos európai állam közvetlen katonai fenyegetésként érzékeli és mind a nemzeti, mind a szövetségi védelmi és elrettentési képességek megerősítését tartja szükségesnek, amihez többlet erőforrásokra lesz szükség még a megkezdett haderőreformokhoz képest is. Emellett a haderőfejlesztés elemeinél messzemenően igyekeznek figyelembe venni az orosz-ukrán háború tapasztalatait a szárazföldi erők, a légierő és légvédelem, rakétavédelem, valamint a területvédelmi és tartalékos erők szempontjából egyaránt. Harmadrészt pedig az európai államoknak pótolni szükséges azokat – az egyeseknél az első időszakban még szovjet-orosz eredetű, már kivonásra érett, másoknál és a háború későbbi időszakában egyre inkább nyugati, modern – haditechnikai eszközöket és készleteket, amelyeket átadtak az ukrán fegyveres erőknek az ország önvédelméhez. Így az elmúlt egy év fejleményei a katonai eszközök és képességek minőségi fejlesztését és mennyiségi bővítését egyaránt szükségessé teszik, amit csak fokozott hadiipari kapacitásokkal, termeléssel, mindezt pedig bővülő védelmi költségvetésekkel lehet megvalósítani.

Azzal kapcsolatban, hogy a tagállamok mit tartanak a kiadások „szükséges és elégséges” szintjének, a júliusban megrendezendő vilniusi csúcstalálkozón fognak majd dönteni. Addig is számíthatunk arra, hogy az orosz-ukrán háborúban kemény fellépést sürgető tagállamok – az Egyesült Államok és Nagy-Britannia mellett a baltiak, Lengyelország és Románia – szorgalmazni fogják akár a két százalékot meghaladó, várhatóan 2,5%-os új „küszöb” meghatározását, míg a védelemre visszafogott hangsúlyt fektetők és esetleges potyautas kritikával illethetők ellenezni fogják mindezt. Arra számítunk, hogy a szövetségi konszenzuskényszer hatására áthidaló megoldásként 2014-hez képest egy kis előre lépéssel azt a politikai kötelezettséget rögzítik majd, hogy a GDP-arányos két százalék legyen a minimális kiadásszint (és nem csak efelé kell elmozdulni), és ezen felül bátorítanak a magasabb – akár 2,5%-os – arány elérésével kapcsolatban. Mindez nem jelentene forradalmi változást, hiszen jelenleg is 2% az „elvárás”, azonban mind a katonai képességfejlesztés és interoperabilitás, mind a szövetségi politikai szolidaritás szempontjából hasznos lenne, ha ezt minden tagállam formálisan is teljesítené, „kicsik és nagyok” egyaránt.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2023/4.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Tálas Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Szerzők, 2023